

11-12 Yaş Grubundaki Çocukların Minnettarlıkları ve Hayat Memnuniyetlerine Etki Eden Aile İle İlgili Faktörler *

Gülüshan GÖCEN **

Özet-Bu araştırma, çocukların hayat memnuniyetleri ve minnettar olma eğilimlerine etki eden aileye ilişkin faktörleri (annenin ve babanın eğitim durumu, ailenin çocuğa karşı tutumu ve ailenin harcama durumu gibi) incelemeyi amaçlamaktadır. Yaşları 11 ve 12 arasında değişen 59'u erkek 75'i kız toplam (X=11.08) 134 çocuğun katıldığı araştırmada çocuklara Minnettarlık Ölçeği (McCullough ve diğerleri, 2002) ve Çocuklar İçin Yaşam Kalitesi Ölçeği (Varni ve diğerleri, 1999) uygulanmıştır. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre kızlar erkeklere göre daha çok minnettarlık eğilimi göstermekte ve daha fazla okul hayatından memnuniyet duymaktadır. Annenin ve babanın eğitim düzeyi arttıkça, çocukların hayat memnuniyeti ve minnettarlığı da artmaktadır. Ayrıca ailenin harcama durumu ve çocuğa karşı aile içi tutum tarzı çocukların hayat memnuniyeti üzerinde etkili olmaktadır.

Anahtar Kelimeler - Çocuk, Minnettarlık, Hayat memnuniyeti, Aile, Okul memnuniyeti

* Bu makale International Association For the Psychology of Religion, Lozan, 2013'te sunulmuş "What are children grateful for? Gratefulness and life satisfaction of Turkish children", adlı tebliğin bir bölümü esas alınıp, genişletilerek hazırlanmıştır.

** Yrd. Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Din Psikolojisi Anabilim Dalı

E-posta: gulusan.gocen@istanbul.edu.tr

Giriş

Çocukluk dönemi, insan hayatında gelişimin en hızlı olduğu evredir. Bu evrenin sağlıklı şartlarda ve ortamlarda geçirilmesi çocuklar için hayati öneme sahiptir. Çünkü çocukluk dönemindeki deneyimler yaşamın sonraki dönemlerine de damgasını vurmakta, mutlu ya da mutsuz bir insan olmasında kritik bir rol üstlenmektedir (Yörükoğlu, 1997, s. 125; Eryılmaz, 2012, s. 95). O halde ilk cevaplanması gereken “*Mutlu insan/çocuk kimdir?*” sorusudur.

Dünya Sağlık Örgütü mutlu insanı/çocuğu hayatından memnun insan/ çocuk olarak görmüş ve hayat memnuniyetini de bireyin sağlıklı olması (sadece hastalıkların olmaması haliyle değil), iyi hissetmesi, yani bireyin beden, ruhen, sosyal ve fiziksel yönden tam bir iyilik hali içinde olması olarak açıklamıştır ki bu tanım mutlu ve sağlıklı çocuk tanımı için de geçerlidir (Bakırcıoğlu, 2002, s. 39; Yörükoğlu, 1997, s. 21). Bu tanımdan da anlaşılacağı üzere çocuğun fiziksel, psikolojik, sosyal, bilişsel ve ahlâkî açıdan gelişimini etkileyen her faktör, onun hayata bakışını, tutum ve davranışlarını, değer ve duygu yaklaşımlarını da etkilemekte, onların mutluluk ya da mutsuzluklarını şekillendirmektedir. Çocuğun mutluluğu için en önemli unsur içinde bulunduğu ailedir. Çünkü mutluluğu için gerekli öğelerin büyük çoğunluğunu içeren aile onun mutluluğunu maddi/manevi imkânlarıyla (sahiptelikleriyle) doğrudan etkilemektedir.

Mutlu ve erdemli insanlar yetiştirmek ve sağlıklı bir gelecek oluşturmak toplumun da amaçlarından biri olsa da tüm kurumlardan önce aileye bırakılan en önemli sorumluluktur. Bu sebeple aile içerisinde anne-baba ve çocuk arasında gerçekleşen ilişkinin kalitesi, içeriği çocukların mutluluklarının en belirleyici faktörüdür (Twenge ve diğerleri, 2003) ki bunda ailenin çocuğun ilk yaşam alanı olması ve tüm yaşantılarını burada tecrübe etmesi etkilidir. Her ne kadar çocukluk, yetişkin sorumluluğundan uzak, hayallerin ve düşüncelerin sınırlanmadığı oyun tadında yaşanan bir dönem gibi görünse de çocuk, kurduğu her oyununda aslında hayatı test eder, ailesini taklit eder ve tecrübe eder, onlardan deneyim kazanır.

Çocuklar duygu, düşünce, tavır, tutum, davranış örneklerini ilk ailesindeki kişilerde gözlemlediği için ilk minnettarlık ve şükür hislerini, ifadelerini ve deneyimlerini de aile ortamında görür. Anne-babanın çocuğa olan karşılıksız sevgisi, ilgisi, özeni, ihtiyaçlarını karşılaması onu bir birey haline getirdiği için minnettarlık ve şükür, çocuğun ilk tattığı duygulardandır. Bundan dolayı aile ve çocuk ilişkisinde bu duygular, sağlam temellere oturmuş bir ailenin oluşumunda ve

çocuğun mutlu ve sağlıklı bir şekilde büyümesinde büyük önem arz etmektedir.

Bu çalışmanın esas aldığı minnettarlık konusunun seçilmesi de hem çocuğun bu yaşantısını ele almak hem de ona bu hissi ve tutumu verecek olan ailenin buna ne kadar etki ettiğini anlayabilmektir. Çocuk minnettarlığı özellikle tamahkârlığın, kanaatsizliğin, minnettarlık bilmemenin ve şükürsüzlüğün arttığı günümüz dünyasında yeni nesiller yetiştiren ailelerin üzerinde durduğu önemli bir meseledir. Çünkü insanlar aile bağları güçlü, vefanın ve kadir kıymet bilmenin çok olduğu, minnettar olmayı ve şükretmeyi bilen, bütün bunlarla kalıcı mutluluğun yolunu öğrenen/başaran çocuklar yetiştirmek istemektedir.

Aslında aile ve çocuk ilişkisinde şükürün ve minnettarlığın izlerini, dört başlık altında ileri sürmek mümkündür. Bunlar,

- i. *Çocuğun maddî-manevî ihtiyaçlarının karşılanmasıyla ortaya çıkan şükür ve minnettarlık,*
- ii. *Ailenin bilişsel, duyuşsal, sözel, ahlâkî anlamda çocukla ilişki kurma tarzları sonucu ortaya çıkan şükür ve minnettarlık,*
- iii. *Ailenin çocuğa değer aktarma tutumuyla birlikte yaşanan şükür ve minnettarlık ve*
- iv. *Ailenin çocuğunu hayata hazırlarken yaşanan zamanın şartlarına karşı oluşturduğu tavırla ortaya çıkan şükür ve minnettarlık ilk planda öne çıkan başlıklardır.*

Bunları sırasıyla ele alırsak; bilindiği üzere her gelişim döneminde olduğu gibi çocukluk döneminde de birtakım ihtiyaçlar bulunmaktadır. Bebeklik ve çocukluk dönemi şükür ve minnettarlığın hem özne hem nesne olarak en yoğun yaşandığı dönemlerden biridir (Cleaver ve diğerleri, 2004). Bakıma muhtaç bir halde dünyaya gelen çocuğun maddî/manevî tüm ihtiyaçlarını hiçbir karşılık beklemezsizin karşılayan aile, -Ericson'un psiko-sosyal dönemlerinden de bilindiği üzere- karşılıksız sevgi ve ilgiyle çocuğun psikolojik sağlığını da desteklemekte ve sağlıklı gelişim göstermesini sağlamaktadır (Erikson, 1984; Cırhinoğlu, 2001, s. 8).

Ailenin kendine has özellikleri içinde çocuğun yetiştiği ailenin genişliği, sosyo-ekonomik ve kültürel düzeyi ve çocukla kurdukları iletişim yaklaşımı onun ilk sosyal deneyimlerini, dolayısıyla, duygusal ve toplumsal gelişmesini büyük oranda etkilemektedir. Çocukların gelişimsel açıdan mutlulukları için ana-babanın çocuğa davranma tarzı /tutumları bunlar arasında daha çok öne çıkan, araş-

tırmalarda sıklıkla etkisi incelenen bir faktördür (Cirhinoğlu, 2001, s.110-111). Çocukların aciz, acemi ve aceleci olmalarına rağmen, onlara tüm imkânlarıyla cevap veren, insanî ve ahlâkî değer, duygu ve tutumları aktaranın yine ailenin olması da onun sadece “*ihtiyaç karşılayan*” bir müessese olmadığını göstermektedir.

Çocukların duygularının oluşumunda ve biçimlenmesinde çocuğun ilk duygusal bağını anneye kuruyor olması çocuk mutluluğunu ve sağlıklı kişilik gelişimini anlamak için son derece önemlidir (Yörükoğlu, 1997, s. 50-51; Bakırcı, 2002, s. 65). Fakat çocukların sevgi, mutluluk, neşe, kızgınlık, üzüntü, korku vb. duygu ve düşüncelerini ifade etmede, bunları içeren davranışları ve sosyal becerileri model olmada baba da büyük öneme sahiptir. Bundan dolayı anne ve baba, minnettarlık ve şükür gibi değer, duygu ve tutumların hem bilişsel hem de duygusal anlamda çocuğa kazandırılmasında; bir kişilik tarzı, bir yaşam bakışı olarak yerleşmesinde büyük rol oynamaktadır.

Anne ve babaların çocuklarına yönelttikleri tutumların sağlıklı olabilmesi için, onların kendi içlerinde barışık, dengeli, huzurlu ve birbirlerine karşı sevgi ve saygılı olmaları gerekmektedir (Yavuzer, 1999, s. 26). Çünkü anne-babaların çocuklarına yönelttikleri tutumlar, çocukların kişilik özelliklerine ve davranış biçimlerine yansımakta ve çocuğun kişiliği üzerinde olumlu ya da olumsuz etkilere sahip olabilmektedir (Balat, 2007, s. 90). Çocuğun da haklarının olduğunu kabul ederek, çocuğa içten ve derin sevgi gösterilen bir ebeveynlik yaklaşımı olan demokratik anne-baba tutumu, çocuklarına sorunlarının çözümü konusunda rehberlik yapan, çocuğun ilgi ve ihtiyaçlarına her zaman saygı gösteren bir yaklaşımdır (Kulaksızoğlu, 1998, s. 103). Anne-babaların gösterdiği sevgi karşılıksızdır ve herhangi bir koşula bağlı değildir (Haktanır, 2002, s. 3). Bu sebeple en doğru ve zengin minnettarlık yaşantısının sevginin karşılıksız verildiği, çocuklarına sadece kural değil, onun mantığını öğreten (Ucur, 2005, s. 67; Cirhinoğlu, 2001, s. 155) bu anne baba tutumunda daha çok gelişme imkânı bulunduğu öngörülmektedir.

Çocuklarının davranışları için yüksek standartlar koyan, kontrolün yüksek, kabul ve ilginin düşük olduğu günlük hayatta “çok disiplinli” olarak adlandırığımız çocuk yetiştirme tutumu olan anne-baba tutumunda ise kurallar çocuğa açıklanmadan konulmakta, çocuktan bu kurallara sıkı sıkıya uyması beklenmekte, boyun eğmeye bir erdem gözüyle bakılmakta ve anne-baba kendisini toplumsal otoritenin temsilcisi olarak görüp, çocuktan mutlak itaat beklenmektedir (Yavuzer, 2005, s. 26; Şanlı, 2007, s. 22; Kaya, 2010, s. 28). Minnettar-

lık ifadelerinin sözel olarak daha sık görüldüğü yaşantı olarak daha yüzeysel kaldığı bir çocuk yetiştirme tutumu olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü otoriter anne-babalar, sevgisini, çocukta istenilen davranışların oluşması için bir pekiştireç olarak kullanılmakta; çocuk anne-babanın istediği şekilde davran- dıkça, çocuğa sevgi gösterilmektedir.

Aşırı koruyucu tutuma sahip anne-babalar, çocuğa karşı ölçüsüzce özveride bulunmakta ve bu özveri karşısında da çocukta ezici isteklerde bulunma hakkı elde ettiklerini düşünerek, çocukta bu özveriyi anlamasını beklemektedirler (Yeter, 2010, s. 13). “*Minnet altında bırakmak*” dediğimiz borçluluk duygusu, ezici bir duygusal yaptırım olarak çocuğun üzerinde etkili olmakta, sosyal iliş- kilerin bu borçluluk duygusu üzerinden yürüdüğü anlayışı kuvvetlendirilmek- tedir.

Çocuklar -elbette- her şeyi aile içinde öğrenmezler. Çocuklar öğrenme yete- neği olan, öğrenme sevinci duyan ve öğrenmeye hazır varlıklardır. 11-12 yaş dönemi çocukları için okul hayatı ve akran grubu Erikson’un (1984) gelişim basamaklarında da ifade ettiği üzere, varlığının büyümesi için akranlarıyla bir- likte yaşama kültürünü edindiği ve sosyal ilişkiler bakımından sağlıklı geçmesi gereken önemli bir merhaledir. Bu sebeple çocukların değer sisteminin oluşu- munda aile kadar etkili diğer etkili faktörler okul hayatı ve arkadaş grubudur.

Okul hayatı bilişsel başarı ve sosyal kabulü içinde bulunduran bir süreçtir. Bu sebeple okul hayatında hem yeni deneyimler edinmenin hem de aileden öğre- nilenleri test etmenin önemli bir aracı olarak “akran grupları”, çocukların top- lumsal gelişimlerine sundukları sosyal destek ve model olma fonksiyonlarıyla çocuğun yaşamında önemli bir yer tutar. Akran grupları aracılığı ile çocuklar hem kendi ihtiyaç ve beklentilerini hem de arkadaşlarının ihtiyaç ve beklentile- rini göz önünde bulundurarak bir ilişki kurup, sürdürmeyi aslında minnettarlık yaşantısını öğrenmektedir (Dunn, 2004).

Günümüzde çocukların akranları ile olan etkileşimlerine bakıldığında duy- gusal ve sosyal bir özdeşimin yerini daha çok anlamsız bir taklitçiliğin aldığı ve özellikle de maddiyata dönük rekabetin daha çok öne çıktığı görülmektedir (Sevinç, 2006, s. 232). Maddi sahipteliklerin ön plan çıkması, maddi değerlerin çocukların dünyasında daha fazla yer alması, çocuğun akranlarıyla sağlıklı bir ilişki kurabilmesi için en gerekli duygulardan biri olan vefa ve kadir kıymet bilme erdemi “gönül borçluluğu” olarak da tanımlayabileceğimiz minnettarlık gibi manevi duyguların yeşermesine engel olabilmektedir.

Başkalarının iyiliğini değil de kendini düşünmenin bir neticesi olarak psiko-sosyal etkileşim yoluyla ortaya çıkan bencillik duygusu ve narsist eğilimler, sahip olma isteğini artırırken, başkalarına iyilik yapma isteğini de köreltmektedir. Bu yüzden psikologlar tarafından minnettarlık ve şükür; iyilik sevgisi, iyilik bilme ve yapma erdemi, bu durumda olan tüm insanlar için can kurtarıcı/ tedavi edici şifa olarak görülmektedir (Göcen, 2012). Fiziki ve psikolojik sağ-lıkları için çaba gösteren ebeveynlerin çocuklarının bilişsel, duyuşsal, sosyal ve manevi gelişimleri için maddi/manevi değerlerin dengesini özümseyip, tecrübe edecekleri ve yaşamlarına dâhil edecekleri bir ortam oluşturmaları büyük önem arz etmektedir.

Çocuklarda Minnettarlık Gelişimi

Bir duygu, değer, tutum, biliş ve kişilik tarzı olarak ele alınan “minnettarlık”, birinin içinde bulunduğu aktif duygusal durum üstüne söz etmesi ve birinin iyi-liği üzerine düşünmedir (Emmons ve Hill, 2001, s. 15; Emmons ve Crumpler, 2000, s. 57-59; Emmons ve McCullough, 2003, s. 377). Hoş, istenilen ve birinin hayatının belirli bir bölümüne karşı güzel bir davranıştır (Emmons, 2009, s. 14). Genel olarak minnettarlığı somut bir yarar sağlayan ya da soyut olarak görülen bir jest, tavır, davranış karşısında kişinin duyduğu iyilik sevinci ve mutluluğu unutmamak, iyiliğin ve iyiliği yapanın kıymetini bilmek olarak diye tanımla-mak mümkündür.

Yetişkinlerde bu konunun önemine ve fonksiyonlarına yönelik nicelik ve nite-lik olarak yapılan üst düzey çalışmalara rağmen çocuklardaki şükür ve minnet-tarlığın gelişimi hakkında daha az şey bilinmektedir (Szcześniak ve diğerleri, 2010). Bunda minnettarlık gelişiminin çocuğun hem kişilik gelişimi, zihinsel gelişimi hem de ahlâk gelişimi ile iç içe olması dolayısıyla kompleks bir yapı olmasının ve çocuk ruh sağlığı içinde değerler psikolojisi konularının son za-manlarda çalışılmaya başlamasının etkili olduğu söylenebilir.

Çocuk psikolojisi ve minnettarlık ilişkisi akla ilk nesne ilişkileri kuramcıla-rından ünlü çocuk psikanalisti Melanie Klein’i getirmektedir. Ona (1999, s. 30-31) göre minnettarlık duygusu, bebeklik döneminde başlar. Ona göre yaşamın ilk döneminde kişinin annesiyle kurduğu nesne ilişkileri sürecinde geliştirdiği minnettarlık ya da haset duygusu, bireyin kişilik yapısında ve ileriki yaşamında karşılaşacağı psikolojik problemleri çözme becerisinde oldukça etkili olmak-tadır. Kişinin minnettarlık hissini ilk olarak karşılıksız aldığı anne sevgisi ile deneyimlediğini söyleyen Klein’a göre, fiziksel ve duygusal beslenme yoluyla

sistematik olarak aldığı hazza karşılık bebeğin annesine karşı gösterdiği sevinç ve bağlılık, aslında çocuğun duyduğu minnet ve şükürün ilk ve anlamlı göstergesi bir “*şükran habercisi*”dir. Ona göre eğer çocuk bu dönemde yoğun bir şekilde minnettarlık hissederse, hayatının diğer dönemlerinde de başkalarına karşı takdir gösterme eğilimi, becerisi, yeteneği kazanır (Kernberg, 2005, s. 186). Böylece kişinin dünyaya geldiğinde sevgi ve merhamet gibi ilk tattığı deneyimlerden olan minnettarlık, çocuğun hem annesiyle hem de diğer aile üyeleriyle kurduğu bağı oluşturan ya da kuvvetlendiren en önemli yapı taşı olarak ele alınmıştır.

Nesne ilişkileri kuramcılarının psikanalitik bakış açısıyla ele aldığı minnettarlık gelişimi ile ilgili görüşleri empirik ve bilimsel bulmayan muhalif görüşler de vardır. Minnettarlığın ilk olarak bebeklerde doğal olarak kendiliğinden ortaya çıktığı tezine karşı, çocukların bu gelişimlerini birkaç yılı alan bir süreç içerisinde geliştiğini öne süren Emmons ve Shelton’a (2002, s. 468) göre bu değer daha çok ilkökul yıllarının başlarında görünür. Onlara göre yeni doğanlarda kendiliğinden değil, çevresel faktörlerle ortaya çıkmaktadır. Bu yüzden, anne, eş, öğretmenler ve diğer yetişkinlerin konuşmaları, davranışları ve çocuklara psikolojik anlayış kazandıracak şekilde yardım edecek veya bir kişiden bir hediye almak şeklinde yapısal faaliyetler sağlayarak, duygusal anlayış içerecek sosyal deneyimler sağlamak, minnettarlık davranışının ortaya çıkmasına yardımcı olmaktadır.

Bebeklik dönemindeki minnettarlık dönemi, çocuk büyüdükçe benmerkezçiliğe doğru kaymakta ama onu takip eden yıllarda -Piaget ve Kohlberg’in teorilerinde belirttiği gibi- bilişsel ve duyuşsal gelişimine paralel olarak nesnelerin ve olayların onlar açısından farklı anlamlar ifade ettiği “karşılıklılık” dönemine geçmektedir (Binbaşıoğlu, 1995, s. 92; Arı ve diğerleri, 1999, s. 69). Piaget’e göre her canlı türünde olduğu gibi insanın da dış uyaranlara tepki biçimini belirleyen iç organizasyon yapısı vardır ve bu yapı dışarıdan gelen etkileri, bilgi yapılarına dönüştürür (Onur, 1995, s. 137). Minnettarlık yaşantısı da bir biliş ya da bir yaşantı olarak böyle bir süreç sonunda ortaya çıkar.

Çocuğun ahlâkî gelişimi ele alan Kohlberg de, çocuğun zihinsel gelişmişlik düzeyine uygun olmak üzere bir ahlâkî gelişim sınıflaması içinde çocuğun değer ve duygu dünyasını ele almaktadır ki bu süreç içinde minnettarlık gelişimini de takip etmek mümkündür. Gelenek öncesi düzey olarak ele alınan 3-9 yaşın birinci dönemi benmerkezci; ikinci dönemi ise ihtiyaçların doyurulmasına yöneliktir ki “çıkarcı” her şeyden önemli tutulur (Çiftçi, 2003, s. 64). Her şeyin karşılığı olmalıdır. Sadakat, minnettarlık, adalet duygularından daha önemli olan “alınacak karşılık”tır. Bu düzeyde bir minnettarlık varsa bile yüzeyseldir ve kar-

şıklılık içindedir. 9-14 yaşı kapsayan geleneksel düzeyde ise egoist bakış açısı yerini “sorumluluk” ve “minnettarlık” gibi duygularının da yer aldığı empatik düşünceye bırakır. Bu evrede çocuklar çıkardan çok, ortak duygu, düşünce ve beklentiler doğrultusunda davranmaktadırlar ki iyi olmak, güven, sadakat, saygı, minnettarlık gibi karşılıklı ilişkileri muhafaza eden aile ya da yakın çevrenin bakış açısı çok önemlidir (Çiftçi, 2003, s. 64-77).

Psikanalitik ve bilişsel yaklaşımdan sonra çocuk ve minnettarlık ilişkisine farklı bir bakış açısı getiren pozitif psikoloji çalışmaları içinde tekrar gündeme gelen minnettarlık öncelikli konulardan biridir. Bir değer olmanın yanı sıra minnettarlık, yaşam için bir amaç, mutluluk için gerekli olumlu bir duygu, başkalarından gelen iyilikle artan mutluluk üzerine kurulu bir yaşam tarzıdır. Pozitif psikolojide şükür ve minnettarlık, bir yaşam sonucu değil, yaşamayı mutlu ve sağlıklı kılan, erdemli bir birey olma sürecinde mihenk taşı görevi üstlenen, yaşamı anlamlı kılan bir amaçtır. McCullough ve diğerlerine göre (2001, s. 252-253) minnettarlık, vefa, merhamet, empati gibi sosyal yönü ağır basan duyguların bulunduğu kişinin ahlâk düzeyini yansıtan “*bir ahlâkî duygu*”, iyilikte karşılıklı duygusu ürettiği için “*bir ahlâkî motivasyon kaynağı*”, daha da ötesinde yaşam amaçlarının belirlenmesinde önemli bir prensip haline dönüştüğü için “*bir ahlâkî güçlendirici*”dir.

Şükür ve minnettarlığın doğuştan mı getirildiği yoksa çevresel şartlar mı oluştuğu meselesi kadar şükürün nasıl kazandırıldığı ya da kazandırılacağı, nasıl azalıp arttığı konuları da epeyce tartışılmıştır. Günlük hayatın içinde kültürel şekillerle en sık yaşanan durum, duygu söz ya da davranış olarak görülse de Emmons’a (2009, s. 58-59) göre şükür, sadece “*yaşayan bir alışkanlık*” değildir. Aileler çocuklarına bu değeri kazandırmak zorundadır. Bu potansiyeli kendi içinde yakalayan ve değerini farkedenden çocuklar şükretmenin hayatına kattığı lezzeti anlayınca kendine önemli bir bakış açısı kazandırmış olmaktadır. Günümüzde yoğun olarak üzerinde durulan değerler eğitimi konusu da ailelerin, toplumların ve çocuklarının bu ihtiyacına dayalı olarak ortaya çıkmıştır.

Bu ilk uygulamalardan sonra çocuk ve gençlerdeki minnettarlık ve şükür yapısına daha fazla bir yöneliş olmuştur (Bono ve diğerleri, 2006; Froh ve diğerleri, 2007). Froh ve diğerleri (2007) minnettarlık ve şükürün çocuklar ve gençler arasındaki durumunu ve gelişim sürecini, sosyal katılımları ele aldıkları araştırmalarında çocuklardan iki hafta boyunca minnettar oldukları ve şükrettikleri şeylerin listelerini tutmalarını istemiş, kontrol grubuyla yaptığı karşılaştırmada minnettarlıklarını yazanların okul ve hayat memnuniyetlerinin daha yüksek olduğunu tespit etmiştir.

Çocuklarda Hayat Memnuniyeti

Yetişkinlerin hayat memnuniyeti ile ilgili yüzlerce çalışma yapılmışsa da (Diener, 1984; 1985) çocukluk çağında hayat memnuniyeti ancak son zamanlarda empirik çalışmaların odak noktası haline gelmiştir. Genel olarak hayat memnuniyeti, kişinin yaşamının bütününe ya da yaşamın bazı özel alanlarına (aile hayatı, okul deneyimleri vb.) ait olumlu, öznel ya da genel bir yorumlama/değerlendirme olarak tanımlanmaktadır (Diener ve diğerleri, 1999). Yani insanın sevgi, sevinç ve umut duygularıyla dolu olması yani hayatından memnuniyet duyması, mutlu olmasıdır (Köknel, 2006, s. 111).

Hayat memnuniyeti çalışmalarının çocukların dünyasını anlama konusunda çok büyük önemi vardır. Çünkü ister öznel, ister nesnel bir değerlendirme olsun yaşamın bütününe kapsayan hayata dair memnuniyet, kişinin nasıl bir ruh sağlığı içerisinde olduğunu gösteren önemli bir göstergedir. Bu çocuklar için de geçerlidir. Çocukların iyi oluşlarının veya hayat memnuniyetinin en önemli göstergesi, onların yaşam kaliteleri ile ilgili sahip oldukları algılarıdır. Bu göstergeyi okuyabilmek adına çocuk ve ergenlerde kullanılan yaşam memnuniyeti ölçekleri genel olarak değerlendirildiğinde belirli bir hastalık için geliştirilmiş olanlar ve genel iyilik halini ölçenler olarak iki farklı ana grupta toplandığı görülür (Üneri ve Memik, 2007). Hayat memnuniyeti, yaşam doyumu, yaşam kalitesi, iyi oluş, psikolojik sağlık olarak birçok tanımla ifade edilmesinden de anlaşılacağı üzere adlandırmadaki çok seslilik, ölçümü içinde zorluklar getirmektedir (Taş ve Yılmaz, 2008, s. 105; Yayan ve Altun, 2013). Fakat halen en kapsayıcı ve en fonksiyonel ölçeğe kavuşulduğunu söylemek biraz zordur (Eiser ve Morse, 2001).

Hayat memnuniyeti düzeyine etki eden bir çok faktör vardır (Demirel ve Canat, 2004; Huebner ve diğerleri, 2000; Gilman ve Huebner, 2006, s. 312). Diener ve Diener'e (1995) göre maddi ihtiyaçların doyumu, yaşam memnuniyeti üzerinde çok etkili bir faktördür. Maslow'un (2001) ihtiyaç kuramına göre en temel düzeyde gelir, yiyecek, giyecek, barınma ihtiyaçlarının karşılanması bireyi memnun ettiği ve çocukların ihtiyaçlarının ailesi tarafından karşılanıyor olduğu düşünülürse, çocuklar için temel/maddi ihtiyaçlar daha somut daha acil ve daha çok önem arzetmekte ve hayat memnuniyetini doğrudan etkilemektedir.

Çocuğun ailesiyle kurduğu ilişki tarzı çocuğun hayat memnuniyetine etki eden diğer önemli faktörlerdendir. Bu yüzden ailenin olumsuz tutum ve kötü örnek oluşturacak modeller ortaya koymaları da çocuklukta çeşitli örseleyici

olaylar ve yoksunluk durumlar oluşturarak psiko-sosyal gelişimde önemli aksamalar ortaya çıkarabilmektedir (Öy, 1995). Bu yüzden ebeveyn-çocuk ilişkileri, sosyal gelişim için çok önemlidir. Ayrıca çocuğun kişilik gelişiminde hayattan memnuniyet duymasında ileride sosyal çevre ile uyum sağlamış, mutlu, kendiyle barışık, üretken bir birey olmasında diğer sosyal çevrelerin de rolü büyüktür (Adler, 2000, s. 18). Çocuğun sosyalleşmesi, duygularını ifade etmesi, yeni insanlarla ilişkiler kurması uyumlu bir süreç içinde gerçekteştiğinde okul hayatı çocukların hayat memnuniyeti üzerinde olumlu etkiler oluştururken tam tersi durumunda öerseleyici bir hale gelebilmektedir (Armaner, 1981, s. 170; Bakırcı, 2002, s. 55; Karatzias ve diğerleri, 2001; Bakırcı, 2002, s. 56).

Araştırmanın Amacı ve Problemi

Günümüz toplumu içinde çocukların psikolojik sağlıklarını etkileyebilecek birçok faktörün olması, bunların içinde de özellikle olumsuz ve güçlü etkilere sahip faktörlerin çokluğu ve hızla değişen hayat şartları düşünülürse çocuk mutluluğu ve psikolojisi konularında daha çok betimsel ve deneysel çalışmaya ihtiyaç ortaya çıkmaktadır. Bu alanda yapılacak çalışmalara katkıda bulunmak düşünceyiyle nicel bir araştırma olarak gerçekteştirilen bu araştırma; 11-12 yaş grubu çocukların minnettarlıkları ile hayat memnuniyetlerine etki eden cinsiyet ve aile ile ilgili faktörleri ele almaktadır.

Gelişimsel psikoloji literatürüne özellikle çocuk minnettarlığına bakıldığında bu konu hakkında çok az şey bildiğimiz görölür (Bono ve Froh, 2009, s. 77). Ülkemizde çok yeni bir çalışma alanı olmasına karşın dünyadaki minnettarlık çalışmalarına bakıldığında yetişkinler, ergenler, özel gruplar ve çocuklar üzerinde yapılan araştırmaların onlarca kitap ve yüzlerce makaleye ulaştığı görölür (Ayten ve diğerleri, 2012; Göcen, 2012). Mevcut çalışma çocukların üzerinde bu alanla ilgili yetersiz literatüre katkıda bulunmayı amaçlamaktadır. Ayrıca minnettarlığın ve hayat memnuniyetine etki eden faktörlerin başında gelen ailenin yerini tam olarak anlamada, mutsuz, sevincini kaybeden, maddi ve manevi değerler arasında dengesini kaybetmiş çocuklara dikkat çekilerek eğitimciler ve ebeveynlere bilgi sunulmasında ve çocukların yaşamlarındaki bu risklerin azaltılmasına yönelik yapabilecek her tür sosyal çalışmaya destek sağlamada yardımcı olunmak istenmektedir.

Problem Cümlesi: “Çocukların minnettarlık eğilimleri ile hayat memnuniyetleri üzerinde ailesel faktörler ve cinsiyet faktörü anlamlı farklılıklar oluşturmakta mıdır?”. Buna göre araştırmanın hipotez ve alt hipotezleri şöyle belirlenmiştir:

(H₁) Çocukların cinsiyet, anne ve baba eğitim durumu, ailenin harcama durumu ve çocuğa tutumuna göre çocukların minnettarlık ve hayat memnuniyetlerinde farklılık vardır:

(H_{1a}) Kızlar, erkeklere göre daha çok minnettarlık ve hayat memnuniyeti yönelimine sahiptir.

(H_{1b}) Annenin eğitim düzeyinin artmasıyla birlikte çocuklarda minnettarlık ve hayat memnuniyeti yönelimi artmaktadır.

(H_{1c}) Babanın eğitim düzeyinin artmasıyla birlikte çocuklarda minnettarlık ve hayat memnuniyeti yönelimi artmaktadır.

(H_{1d}) Çocukların minnettarlıkları ile hayat memnuniyetleri çocukların ailelerinin tutumlarına göre anlamlı bir farklılık göstermektedir. Demokratik ve eşitlikçi davranan ailelerdeki çocuklar, çok disiplinli davranan ailelerin çocuklarına göre daha çok minnettar ve hayatından memnundur.

(H_{1e}) Çocukların minnettarlıkları ile hayat memnuniyetleri ailenin harcama durumlarına göre farklılık oluşturmaktadır. Harcama durumu rahat olan öğrenciler diğer harcama durumuna sahip çocuklara göre daha çok minnettarlık duymakta ve hayat memnuniyeti göstermektedir.

Yöntem

Örneklem

Araştırmanın örneklemini 59'u erkek 75'i kız olmak üzere İstanbul ilinde yaşayan toplam 134 çocuk oluşturmaktadır. Örneklem yaş aralığı 11-12 arasında olup, yaş ortalaması ise ($X=11.08$)'dir. Ankete katılan çocukların anne eğitim düzeyine bakıldığında % 68.4'ü ilköğretim, % 25.7'i lise mezunu olanlar oluşturmaktadır. %5.9'u cevapsız bırakmıştır. Buna göre çocukların anneleri arasında lisans ve lisansüstü eğitime sahip olan yoktur. Bu sebeple analizlerde ilköğretim ve lise mezunu olarak değerlendirmeye alınmıştır. Çocukların babalarının eğitim durumuna bakıldığında ise % 56.6 ilköğretim, % 33.8 lise, % 3.7'i ise lisans eğitimi almış kişilerdir. Ailelerinin harcama durumunu çok rahat ifade eden % 8.8, düşünerek harcama yaptığını söyleyenler % 48.5, sadece temel ihtiyaçlarını karşılayabildiklerini söyleyenler ise % 39.7'dir. Son olarak ailelerinin ortamını onlara davranışlarını “çok disiplinli” olarak ifade eden % 11.8, “serbest ve rahat” ifade edenler % 9.6; demokratik ve eşitlikçi ifade edenler % 45.6; koruyucu ve kuralcı diyenler ise % 30.1'dir.

Veri Toplama Araçları

Araştırmanın konusuna, problemlerine ve amacına uygun olarak anket formunda, Minnettarlık Ölçeği ve Çocuklar İçin Yaşam Kalitesi Ölçeği kullanılmıştır. Ayrıca anketin ilk bölümünde katılımcıların cinsiyet, yaş, harcama durumu, anne babanın eğitim durumu, ailenin çocuğa tutumu gibi demografik bilgilerine yer verilmiştir.

Minnettarlık Ölçeği (GQ): Ölçek, McCullough, Emmons ve Tsang tarafından 2002 yılında oluşturulmuştur. Ölçeğin maddeleri minnettarlığın duygusal yoğunluğunu, sıklığını ve şiddetini ölçmek üzere 6 madde şeklinde tek boyutlu olarak tasarlanmıştır. Bir çok çalışmada birçok kültüre standardizasyonu yapılmış olan ölçeğin (GQ-6), çocukları konu edinen bu tür çalışmalarda kullanılan bir ölçek olduğu görülmektedir. Ölçek, 7'li likert tipinde puanlanırken R3. ve R6. maddeleri ters çevrilerek puanlanmıştır. Buna göre ölçekten en yüksek puan 42, en düşük puan 13 puan elde edilmektedir. Göcen (2014), tarafından geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları yapılmıştır. Göcen, ölçeğin Kaiser-Mayer-Olkin (KMO) değerini (.72); Bartlett's Test of Sphericity değerini ($\chi^2=1335.244$; $p=.000$) olarak tespit etmiştir. Ölçeğin güvenilirliğini test etmek için yapılan iç tutarlılık analizi sonrasında Alfa Değeri (.72) olarak bulunmuştur.

Çocuklar İçin Yaşam Kalitesi Ölçeği (ÇİYKÖ): Dünya Sağlık Örgütü'nün tanımladığı sağlıklı insanı tanımında yer alan özellikleri de kapsayarak hazırlanmış, fiziksel sağlık, duygusal işlevsellik, okul işlevselliği ve sosyal işlevsellik alanlarını kapsayan 23 maddelik bir ölçektir. PedsQL (Pediatric Quality of Life Questionnaire) 2-18 yaşları arasındaki çocuk ve ergenlerin sağlıkla ilgili yaşam kalitelerini ölçebilmek için Varni ve diğerleri (1999) tarafından geliştirilmiş, çocukların iyi oluşunu sadece hastalık üzerinden değerlendirmeyip genel iyilik haliyle ele almaya çalışan bir yaşam kalitesi ölçeğidir (Varni ve diğerleri, 1999). Ölçeğin iç tutarlılığını gösteren Cronbach Alfa katsayıları (.80) ve (.88) arasında değişmekte olup, güvenilirliği yüksek bir ölçektir. Üneri (2005) tarafından 2-7 yaş grupları için, Çakın Memik (2005) tarafından ise 8-18 yaş grupları için Türkçe geçerlik ve güvenilirlik çalışması yapılan (PedsQL) Türkçe'ye "Çocuklar İçin Yaşam Kalitesi Ölçeği (ÇİYKÖ)" adıyla çevrilmiştir. Ölçeğin Cronbach Alfa değerleri (.70) ile (.89) arasında değişmekte olup, iç tutarlılığı ve güvenilirliği yüksek bir ölçektir (Üneri ve Memik, 2007, s. 51).

Maddeler 0–100 arasında puanlanmaktadır. Puanlama 3 alanda yapılabilmektedir. İlk olarak ölçek toplam puanı (ÖTP), ikinci olarak fiziksel sağlık toplam puanı (FSTP), üçüncü olarak duygusal (DİP), sosyal (SİP), ve okul işlevselliğini (OİP), değerlendiren madde puanlarının hesaplanmasından oluşan psiko-

sosyal sağlık toplam puanı (PSTP) hesaplanmaktadır (Varni ve diğerleri, 2001). ÇİYKO toplam puanı ne kadar yüksek ise, sağlıkla ilgili yaşam kalitesi de o kadar iyi algılanmaktadır (Varni ve diğerleri, 2001).

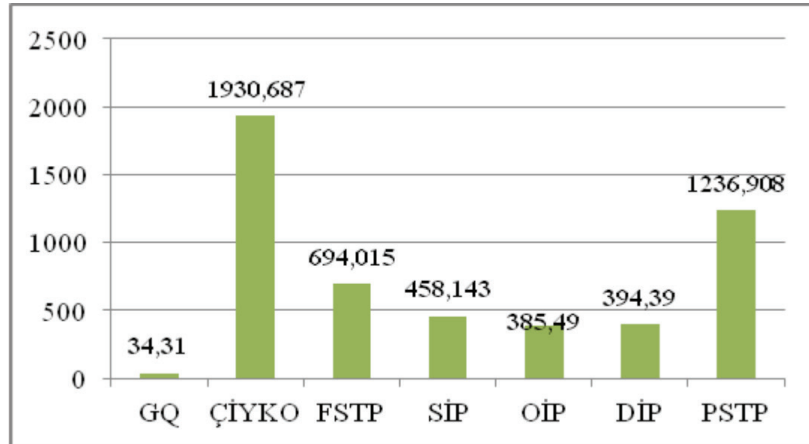
Verilerin Toplanması ve İstatistiksel Analizi

Verilerin toplamında öncelikle çocukların ailelerinde sınıf öğretmenleri aracılığıyla izin alınmış ve daha sonra çocuklara araştırma hakkında bilgi verilmiştir. Bu araştırma sırasında uygulanan ölçeklerin araştırmanın amaçlarına ulaşması açısından bu testi cevaplarken samimi olmaları istenmiştir. Anketler uygulanmış, elde edilen veriler bilgisayar ortamına aktararak istatistiksel işlemler gerçekleştirilmiştir. Annenin öğrenim durumu ilköğretim ve lise eğitiminde bulunduğu için iki grup üzerinden işlem yürütülmüştür. Verilerin analizi için verilerin yapısına uygun olarak nonparametrik ölçüm gerektiğinde Kruskal Wallis, Mann-Whitney U testi, parametrik ölçümlerde ise *t*-testi yapılmıştır.

Araştırmanın Bulguları

Örneklemin hayat memnuniyet durumlarını anlamak üzere toplam puan ve boyutlarının profilini çıkarmak amacıyla ortalama puanlar grafik halinde gösterilmiştir.

Grafik-1: Örneklemin Hayat Memnuniyetine ve Ait Boyutların Ortalamalar ıle Minnettarlık Ortalaması

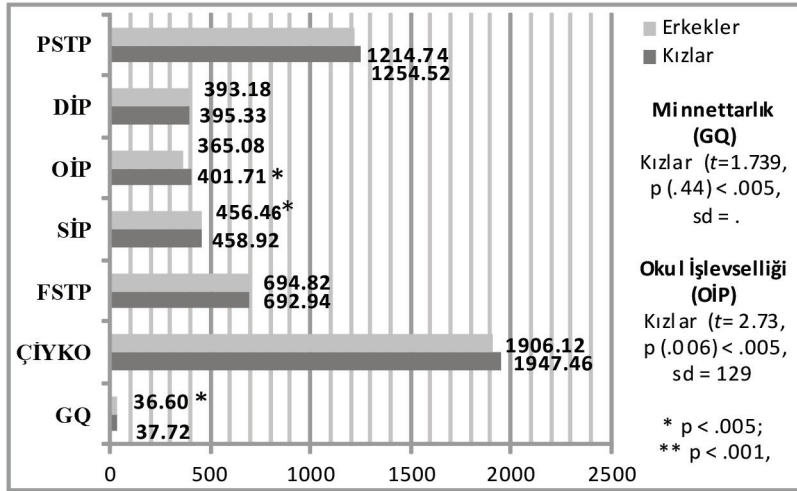
Çocuk İçin Yaşam Kalitesi Ölçek Toplam Puanı (ÇİYKO), Duygusal İşlevsellik (DİP), Sosyal İşlevsellik (SİP), Okul İşlevselliği (OİP) Fiziksel Sağlık Toplam Puanı (FSTP), Psikososyal Sağlık Toplam Puanı (PSTP). Minnettarlık (GQ).

Grafik 1’de yer alan ortalama puanlardan hareketle “Örneklemin genel hayat memnuniyeti ortalamaları ve minnettarlık ortalaması nasıldır? Hayat memnuniyeti içerisinde hangi boyut/lar öne çıkmaktadır?” gibi sorulara cevap vermek mümkün olacaktır. Buna göre duygusal işlevsellik (DİP), sosyal işlevsellik (SİP) ve okul işlevselliğini (OİP) değerlendiren madde puanlarının hesaplanmasından oluşan psikososyal sağlık toplam puanı (PSTP) ($M = 1236,908$) fiziksel sağlık toplam puanı (FSTP)’na ($M = 694,015$) göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Diğer üç boyutu kendi aralarında değerlendirildiğinde en düşük ortalamanın duygusal işlevsellik (DİP) ($M = 394,39$), en yüksek ortalamanın ise sosyal işlevsellik (SİP) ($M = 458,143$), toplam puanına ait olduğu görülmektedir.

Cinsiyete Göre Minnettarlık ve Hayat Memnuniyeti

Demografik belirleyiciler içinde cinsiyet en önemli belirleyicilerden biridir. Minnettarlık ve hayat memnuniyeti araştırmalarında da farklılık oluşturan bir değişken olarak görülmektedir. Bu çalışmada “Kız çocuklarının mı yoksa erkek çocuklarının mı minnettarlık ile hayat memnuniyeti eğilimleri daha yüksektir?” sorusuna t - testi ile cevap aranmıştır.

Grafik 2: Minnettarlık ile Hayat Memnuniyeti Bakımından Kızlar ile Erkekler Arasındaki Farklar

Çocuk İçin Yaşam Kalitesi Ölçek Toplam Puanı (ÇİYKO), Duygusal İşlevsellik (DİP), Sosyal İşlevsellik (SİP), Okul İşlevselliği (OİP) Fiziksel Sağlık Toplam Puanı (FSTP), Psikososyal Sağlık Toplam Puanı (PSTP). Minnettarlık (GQ).

Grafik 2’deki minnettarlık ortalamalarına bakıldığında kızların ($M = 37,72$) erkeklere göre ($M = 36,55$) daha yüksek ortalamaya sahip olduğu ve bunun istatistikî açıdan anlamlı bir farklılık oluşturduğu görülmektedir ($p < .044$). Hayat memnuniyeti toplam puanı açısından kızlar ($M = 1947,46$) erkeklere göre ($M = 1906,12$) daha yüksek ortalamaya sahip olmasına karşın bu istatistikî olarak anlamlı bir farklılığa ulaşmamıştır ($t = ,940, p (.349) > .005$.) Diğer taraftan kızların psikososyal toplam puan (duygusal işlevsellik (DİP), sosyal işlevsellik (SIP) ve okul işlevselliği (OIP)) ortalamalarında erkeklere göre daha yüksek ortalamayla fark oluşturdukları görülmektedir. Özellikle okul işlevselliği boyutunda kızların ($M = 40,71$) erkeklere göre ($M = 36,50$) daha yüksek ortalamaya sahip olduğu ve bunun istatistikî açıdan anlamlı bir farklılığa ulaştığı ($p < .006$) görülmektedir. Buna karşın erkeklerin ise fiziksel sağlık boyutunda kızlara göre daha yüksek bir ortalama yakaladığı görülmektedir.

Diğer araştırma sonuçlarına bakıldığında farklı bulguların olduğu görülmektedir. Örneğin Neto (1993) ve Saatli ve diğerleri (2004) erkeklerin kızlardan daha yüksek hayat memnuniyeti gösterdiğini tespit etmiştir. Yayan ve Altun (2013, s. 45) da erkek öğrencilerin hayat memnuniyet puanını kız öğrencilerden yüksek bulmuş, erkek öğrencilerin fiziksel sağlık, duygusal işlevsellik, okul işlevsellik ve psikososyal puan ortalamalarının kız öğrencilerden yüksek ve istatistiksel olarak anlamlı olduğunu tespit etmiştir. Buna göre (H_{1a}) “Kızların, erkeklere göre minnettarlığı ile hayat memnuniyeti daha yüksektir.” şeklindeki hipotezin desteklendiğini söylemek mümkündür.

Annenin Eğitim Düzeyine Göre Çocuğun Minnettarlık ve Hayat Memnuniyeti

Annelerin eğitim düzeyinin, minnettarlık ve hayat memnuniyeti puan ortalamalarında anlamlı düzeyde farklılaşmaya neden olup olmadığı t - testi analizi ile analiz edilmiş ve elde edilen istatistiksel değerler Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1: Annenin Eğitim Durumuna Göre Minnettarlık ile Hayat Memnuniyeti (t-testi)

Annenin Eğitim Durumu		N	M	SD	F	t	df	p	
ÇİYKO	a)İlköğretim	93	1903,66	236,22	1,046	-2,005	121	,047	b-a
	b)Lise	34	1995,90	194,82					
GQ	a) İlköğretim	93	33,84	4,70	,084	2,722	91	,008	b-a
	b)Lise	34	36,68	4,58					
FSTP	a) İlköğretim	93	687,91	89,159	,000	,936	121	,351	-
	b)Lise	34	704,84	88,622					

PSTP	a) İlköğretim	93	1216,16	178,70	4,318	-2,196	121	,030	b-a
	b) Lise	34	1291,06	131,94					
SİP	a) İlköğretim	93	450,82	63,84	3,799	-2,097	78,521	,039	b-a
	b) Lise	34	472,72	46,08					

Çocuk İçin Yaşam Kalitesi Ölçek Toplam Puanı (ÇİYKO), Duygusal İşlevsellik (DİP), Sosyal İşlevsellik (SİP), Okul İşlevselliği (OİP) Fiziksel Sağlık Toplam Puanı (FSTP), Psikososyal Sağlık Toplam Puanı (PSTP). Minnettarlık (GQ).

Buna göre lise mezunu olan annelerin çocuklarının, ilkokul mezunu olan annelerin çocuklarına göre daha yüksek hayat memnuniyeti gösterdiği görülmektedir ($t = -2,005$, $p < ,047$). Annenin eğitim düzeyi arttıkça, çocukların hayat memnuniyeti puan ortalamalarının da arttığı görülmektedir. Buradan da anlaşılmaktadır ki eğitim düzeyi yüksek olan anne, çocuğunun hayat memnuniyetine olumlu anlamda katkıda bulunmakta; çocuğunu anlama, tanıma ve doğru yetiştirmede daha etkili olmaktadır.

Annenin eğitim düzeyinin yüksek olmasının etkileri diğer hayat memnuniyetine ait boyutlarda ortalama olarak fark oluşturup, istatistikî açıdan anlamlılığa ulaşmasa da; sosyal işlevsellik (SİP) ($t = -2,097$, $p < ,039$) ortalamalarında ve çocuğun yaşam kalitesinin bir bölümünü oluşturan psikososyal işlevsellik ortalamalarında (PSTP) ($t = -2,196$, $p < ,030$) net bir şekilde farklılık oluşturmuştur. Diğer taraftan lise mezunu olan annelerin çocuklarının minnettarlık ortalamaları, ilkokul mezunu olan annelerin çocuklarına göre daha yüksektir ($t = -2,722$, $p < ,008$). Bu bulgu (H_{1b}) “Annenin eğitim düzeyinin artmasıyla birlikte çocuklarda minnettarlık yönelimi ve hayat memnuniyeti artmaktadır.” şeklindeki hipotezin doğrulandığını göstermektedir.

Bu sonuç annenin hazır bulunuşluğunun ve çocuğuna yaklaşımının bu çağdaki çocuklar üzerinde oldukça etkili olduğunu göstermektedir. Buradaki sonuca benzer şekilde Kale ve ark. (2013, s. 256) anneleri lise mezunu olan çocukların duygularını ifade etmedeki becerilerinin, anneleri okuma-yazma bilmeyen çocuklardan anlamlı düzeyde yüksek olduğunu tespit etmiştir. Kaya ve Siyez (2008) de araştırmalarında okulda “popüler öğrenciler” olarak görülen çocukların aile yaşamından elde ettikleri doyumun, “ihmal edilen öğrenciler” olarak görülen çocuklardan daha yüksek olduğunu belirlemiştir.

Babanın Eğitim Düzeyine Göre Çocuğun Minnettarlık ve Hayat Memnuniyeti

Araştırmamızda baba eğitim düzeyi ele alınarak çocukların hayat memnuniyeti ile minnettarlık puan ortalamalarında anlamlı düzeyde farklılaşmaya neden

olup olmadığı nonparametrik bir ölçüm gerektirdiğinden Kruskal Wallis testi ile incelenmiştir. Gruplar arasında farklılık olduğu görüldükten sonra da yine nonparametrik bir test olan Mann-Whitney U testi ile hangi gruplar arasında olduğu incelenmiş ve anlamlı olan bulgular aşağıda verilmiştir. Babanın eğitim düzeyi çocukların hayat memnuniyeti genel toplam puanı ve boyutlarında anlamlı bir farklılık oluşturmamıştır.

Tablo 2: Babanın Eğitim Durumuna Göre Çocuğun Minnettarlık Yönelimindeki Farklılıklar (Kruskal Wallis ve Mann-Whitney U testi)

Kruskall Wallis						Mann-Whitney U			
Babanın Eğitim Durumu	N	Mean Rank	x ²	df	p	U	Mean Rank	Z	p
GQ	a)İlköğretim	72	44,90	5,233	2	,073	143,00	29,25	-1,865 ,062
	b)Lise	51	56,02					41,11	
	c)Üniversite	9	63,89					c-a	
GQ: Minnettarlık.									p < .05

Tablo 2’de babanın eğitim düzeyinin çocukların minnettarlık puanlarında farklılık oluşturduğu görülmektedir ($\chi^2 = 5,233$ $p < .073$). Mann-Whitney U sonuçlarına göre babaları üniversite mezunu olanların ($M = 41,11$) babası ilköğretim mezunu olanlara göre ($M = 29,25$) minnettarlıklarında farklılık olduğu ($U = 143,00$ $p < .062$) görülmektedir. Ebeveyn olarak babanın eğitim seviyesinin yükselmesi, çocuğun minnettarlığında etkili olmaktadır. Grupların sıra ortalamaları dikkate alındığında babanın eğitim durumu düştükçe, çocukların minnettarlık ortalamalarının da düştüğü görülmektedir. Buradan babaların eğitim düzeyi ile minnettarlık arasında ters bir ilişkinin varlığı hissedilmektedir. Buna göre “(H_{1c}) Babanın eğitim düzeyinin artmasıyla birlikte çocuklarda minnettarlık yönelimi ve hayat memnuniyeti artmaktadır.” şeklindeki araştırmamıza ait hipotez doğrulanmıştır.

Anne-Babanın Tutumuna Göre Çocuğun Minnettarlık ve Hayat Memnuniyeti

Aile ortamı ve çocuğa karşı tutumun, çocukların hayat memnuniyeti ile minnettarlık ortalamalarında anlamlı düzeyde farklılaşmaya neden olup olmadığı Tablo 3’te Kruskal Wallis testi ile incelenmiş ve analiz sonrasında hayat mem-

nuniyeti ($x^2 = 5,818$, $p > .121$) ve minnettarlık ($x^2 = 5,790$, $p > .122$) ortalamalarında istatistikî olarak anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir. Fakat ortalama sıralamalarına bakıldığında hayat memnuniyetinde en yüksek ortalama ailelerinin tutumunu demokratik ve eşitlikçi bulan çocuklara ($M = 72,18$) aitken, minnettarlık ortalamalarında ise ilginç bir şekilde koruyucu ve kuralcı ($M = 56,77$) bulan gruplara aittir.

Tablo 3: Çocukların Hayat Memnuniyeti ve Minnettarlıklarının Aile Tutumuna Ait Gruplara Göre Karşılaştırılması (Kruskall Wallis Testi)

	Aile Ortamı	N	Mean Rank	x^2	df	p	Mean Rank	x^2	df	p
ÇİYKO	a)Çok Disiplinli	16	53,91	5,818	3	,121	34,21	5,790	3	,122
	b)Serbest/Rahat	14	49,79				46,19			
	c)Demokratik/Eşitlikçi	60	72,18				52,71			
	d)Koruyucu/Kuralcı	41	67,22				56,77			

GQ: Minnettarlık. ÇİYKO : Çocuk İçin Yaşam Kalitesi Ölçek Toplam Puanı
 $p < .05$

Tablo 4'te ise hayat memnuniyetine ait boyutlarda yapılan Kruskall Wallis testi sonucu gruplar arasında anlamlı farklılık gösteren Fiziksel Sağlık Toplam Puanı (FSTP) ($x^2 = 6,697$, $p < .082$) ve Okul Hayatıyla ilgili Memnuniyet ($x^2 = 6,618$, $p < .085$) boyutlarına ait hangi gruplar arasında farklılıkların olduğunu gösteren Mann-Whitney U testi bulunmaktadır.

Tablo 4: Fiziksel Sağlık ve Okulla İlgili İşlevsellik Boyutlarında Ailenin Tutumuna Ait Grupların Karşılaştırılması (Kruskall Wallis ve Mann-Whitney U testi)

Kruskall Wallis							Mann-Whitney U testi			
FSTP	Aile Ortamı	N	Mean Rank	x ²	df	p	U	Mean Rank	Z	p
	a)Çok Disiplinli	16	41,88	6,697	3	,082	349,50	30,34	-1,665	,096
	b)Serbest/Rahat	14	35,50					c-a		
	c)Demokratik / Eşitlikçi	60	56,78					40,68		
	d)Koruyucu/ Kuralcı	41	52,89							
FSTP: Fiziksel Sağlık Toplam Puanı										
OİP	Aile Ortamı	N	Mean Rank	x ²	df	p	U	Mean Rank	Z	p
	a)Çok Disiplinli	16	53,72	6,618	3	,085	345,50	30,09	-1,877	,061
	b)Serbest/ Rahat	14	61,67					c-a		
	c)Demokratik / Eşitlikçi	60	74,70					41,93		
	d)Koruyucu Kuralcı	41	58,90							
OİP: Okulla İlgili İşlevsellik										p < .05

Buna göre fiziksel sağlık toplam puanı (FSTP) boyutunda aile ortamı ve ailelerinin kendilerine karşı tutumunu “demokratik ve eşitlikçi” olarak belirtenler ($M = 40,68$), ailesinin kendisine karşı tutumunu “çok disiplinli” ($M = 30,34$) olarak gören çocuklara göre daha fazla memnuniyet ifade etmişlerdir ($U = 349,50$, $p < .096$). Tablo 4’e göre okul hayatıyla ilgili memnuniyet alt ölçeğinde, ailelerinin kendilerine karşı tutumunu “çok disiplinli” olarak belirtenlere göre ($M = 30,09$), “demokratik /eşitlikçi” olarak belirten çocukların ($M = 41,70$) okul hayatıyla ilgili memnuniyetlerinde farklılık olduğu görülmüştür ($U = 345,500$, $p < .061$). Buna göre “(H_{1d}) Çocukların minnettarlıkları ile hayat memnuniyetleri çocukların ailelerinin tutumlarına göre anlamlı bir farklılık göstermektedir. Demokratik ve eşitlikçi davranan ailelerdeki çocuklar, çok disiplinli davranan ailelerin çocuklarına göre daha çok minnettar ve hayatından memnundur” şeklindeki hipotezin kısmen doğrulandığı görülmektedir.

Bu sonuç değerlendirilirken çocukların ailelerine özgü tutumları anlama ve algılamalarının öznel ifade edildiğini göz ardı etmemek gerekir. Bunun yanı sıra çocukların aile tipine göre hayat memnuniyeti araştırması yapan Yayan ve Altun (2013, s. 46) okul işlevsellik boyutunda ailenin genişliğinin ya da tek ebeveynli aileye sahip olmanın da farklılık oluşturduğunu belirlemiştir. Yine Özben ve Argun (2002) da anne-babaların eğitim düzeyi yükseldikçe, çocuklarına karşı daha demokratik, eşitlikçi ve paylaşımcı davrandıklarını belirtmiştir. Huebner ve diğerleri (1999) da araştırmalarında çocukların akademik yeterlilik algılarının, yaşam doyumundan ziyade daha fazla benlik saygısıyla ilişki gösterdiğini; buna karşın çocukların aile ilişkilerinin kalitelerini algılamalarının, hayat memnuniyetiyle en güçlü ilişki gösteren faktör olduğunu tespit etmiştir.

Ailenin Harcama Durumuna Göre Çocuğun Minnettarlık ve Hayat Memnuniyeti

Ailenin harcama durumuna göre, çocukların hayat memnuniyeti ile minnettarlık puan ortalamalarında anlamlı düzeyde farklılaşmaya neden olup olmadığı Kruskal Wallis testi ile incelenmiştir. Buna göre hayat memnuniyeti ($\chi^2 = 3,858$, $p > .05$) ve minnettarlık ($\chi^2 = 3,911$, $p > .05$) ortalamalarında anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir. Fakat her iki değişkende de grup sıra ortalamalarına bakıldığında “rahat” harcama yapanların en yüksek ortalama sahip olduğu görülmektedir.

Tablo 5: Çocukların Hayat Memnuniyeti ve Minnettarlıklarının Ailenin Harcama Gruplarına Göre Karşılaştırılması (Kruskal Wallis ve Mann-Whitney U testi)

Harcama Durumu	N	Mean Rank	χ^2	df	p	Mean Rank	χ^2	df	p
a)Rahat	17	82,53				57,72			
b)Düşünerek	71	62,47	3,858	2	,145	54,02	3,911	2	,142
c)Temel İhtiyaçlar İçin	43	65,29				42,98			

GQ: Minnettarlık. ÇİYKO : Çocuk İçin Yaşam Kalitesi Ölçek Toplam Puanı
p < .05

Sadece hayat memnuniyetinin duygusal işlevsellik boyutunda istatistikî açıdan anlamlı bir fark olduğu görülmüştür ($x^2 = 8,474$, $p < .014$). Farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu tespit etmek içinse nonparametrik ölçümlerde kullanılan Mann-Whitney U testi kullanılmıştır.

Tablo 6: Duygusal Hayat Memnuniyetinin Ailenin Harcama Gruplarına Göre Karşılaştırılması (Kruskall Wallis ve Mann-Whitney U testi)

Harcama Durumu	N	Kruskall Wallis				Mann-Whitney U			
		Mean Rank	x^2	df	p	U	Mean Rank	Z	p
a)Rahat	16	66,66					46,06		
SİP b)Düşünerek	52	43,69	8,474	2	,014	231,000	a-b	-2,688	,007
c)Temel İhtiyaçlar İçin	33	54,92					30,94		

SİP: Sosyal İşlevsellik

$p < .05$

Buna göre ailesinin harcama durumunu “rahat” olarak belirtenler ($M = 46,06$), ailesinin harcamasını “düşünerek” düzeyinde olduğunu belirtenlere göre ($M = 30,94$) duygusal anlamda daha çok doyum içinde oldukları, iç dünyalarında daha fazla uyum hissettikleri görülmektedir ($U = 231.000$, $p < .007$). Bu bulguyla “(H_{1c}) Çocukların minnettarlıkları ile hayat memnuniyetleri ailenin harcama durumlarına göre farklılık oluşturmaktadır. Harcama durumu rahat olan çocuklar diğer harcama durumuna sahip çocuklara göre daha çok minnettarlık duymakta ve hayat memnuniyeti göstermektedir.” şeklindeki hipotezimiz desteklenmiştir.

Düşük sosyo-ekonomik durumdaki aileler yiyecek, giyecek ve barınma ihtiyaçları bakımından yoksun olabilir ve maddi kaynaklar üzerinde kontrolleri sınırlı olabilir. Bu da doğal olarak daha düşük düzey bir hayat memnuniyeti ile sonuçlanabilir. Bu yönde yapılmış araştırmaların sonuçlarına bakıldığında bizim araştırmamızın bulgularına benzer olduğu görülmüştür (Dost, 2007, s. 138; Özen, 2005; Sayar, 2006, s. 68).

Tartışma ve Sonuç

Çocuklar, toplumların geleceği açısından son derece önemli bireylerdir. Bu gelişim döneminde çocuğun yaşantılarının niteliği ve niceliği içinde yaşayacağı ve

bireyi olacağı toplumun şekillenmesi erdemli, sağlıklı ve mutlu bir nesle ulaşma açısından son derece önemlidir. “Çocukların minnettarlık eğilimleri ile hayat memnuniyetleri üzerinde ailesel faktörler anlamlı farklılıklar oluşturmakta mıdır?” sorusundan hareketle ortaya çıkan bu makalede ailenin önemli etkileri olduğu sonucunun elde edildiği görülmektedir.

Araştırmamız sonucunda kız çocukları erkek çocuklarına göre daha çok minnettarlıkta bulunmaktadır. Bu sonuçta cinsiyetin doğal olarak kişilerarası bir farklılaşma oluşturmalarının yanı sıra sosyalleşme becerisi ve durumu, aile yetiştirme tarzı, sosyoekonomik durum gibi birçok faktör etkili olmaktadır. Ayrıca bir iç zenginlik ve farkındalık olan minnettarlığın kızlar tarafından fark edilme hızı ve yaşama geçirme becerilerinin daha yüksek olması yani doğal yatkınlıkla da ilişkilendirilebilir. Kızlar ile erkekler arasındaki hayat memnuniyeti farklılıklarının arkasında da minnettarlığı etkileyen faktörlerin yanı sıra gelişim dönemleri ve hızlarının cinsiyete göre küçük de olsa farklı olması etkili olmaktadır (Yayan ve Altun, 2013, s. 46). Bu farklılıkları duygusal işlevsellik, okul işlevselliği ve sosyal işlevselliği içeren psikososyal işlevsellikte görmek mümkündür. Kızlarda psikososyal işlevsellik daha yüksekken, fiziksel sağlık boyutunda daha düşük ortalamalar almaları, kızların daha önce ergenliğe girmelerine ve fiziksel açıdan bunun daha fazla farkında olmalarından dolayı bundan hoşnutsuzluk hissetmelerine, erkeklerin ise ergenliğe daha geç girmesine bağlanabilmektedir. Ayrıca kızlar erkeklere göre daha çok okul memnuniyeti göstermektedir. Bu sonuç da kız çocuklarının daha düzenli ders çalışmaları, sorumluluk bilinci taşımaları, erkek çocuklarının genelde bu konuda çok aksamalar yaşamalarıyla ilişkilendirilebilir.

Araştırma sonucunda çocuğun annesinin eğitiminin çocuğun ruh dünyasında oldukça etkili olduğu ortaya çıkmıştır. Annenin eğitim durumu arttıkça, çocuğun yaşam memnuniyeti, duygularını ifade etme ve başa çıkma düzeyi yani duygusal doyumu, sosyal ilişkiler kurma ve sürdürme becerisi ve bundan duyduğu memnuniyet ve okulda başarı duygusunun desteklendiğini hissetme düzeyi artmakta, annenin eğitim düzeyi düştükçe de tam tersi şekilde bunlar da azalmaktadır. Sonuç olarak denebilir ki çocuğun hayat memnuniyetine dâhil olan psikososyal işlevsellik boyutunda annenin eğitim düzeyinin etkili olması Adler’in de (2000, s. 21) belirttiği üzere çocuğunun dilini anlamayan annenin, onun toplumsal duygusunun gelişimini yeterince destekleyemediği ifadesini doğrular niteliktedir.

Babanın çocuk için nasıl bir model olduğu ve onunla olumlu bir etkileşim kurup/ kurmadığının yanı sıra ona yönelik tutum ve yaklaşımları da çocuğun

duygusal gelişimine etki etmektedir. Bu sonucun ortaya çıkmasında babanın eğitim düzeyi yükseldikçe, çocuğundan beklentisinin de yükselmesi, daha yüksek imkânlar sunmalarına karşılık olarak çocuklarından daha çok şey beklemesi ve bunu da çocuğuna minnettar hissetmesi gerektiği yönünde davranması gösterilebilir (Geçtan, 1999). Uğraşan/çalalayan geliri ve ilgisi daha düşük ilköğretim mezunu babaların çocuklarının ihtiyaçlarını gidermede yeterli olamaması, kendini/ durumunu çocuğuna karşı doğru ifade edememesi de etkili olabilir. Bu da bize makalemizin başında da ifade ettiğimiz gibi küçük ya da büyük olsa da varlık içinde yokluk hisseden, minnettarlığı az olan çocukları hatırlatmaktadır. Ayrıca eğitimin insan ve çocuk yaklaşımını etkilediği, üniversite mezunu babaların da genelde daha iyi bir gelir elde ettiği noktasından hareket edilirse, bu ailedeki çocukların maddi - manevi ihtiyaçlarının doyurulmuş olma nedeniyle somut işlemler dönemindeki babaların çocukların daha çok bu hissi yaşadıkları da söylenebilir.

Çocukların aile içinde karşılaştıkları tutumun okul hayatlarına ve insanlarla iletişimlerine yansıdığı görülmüştür. Ailenin çocuğa karşı tutumunun iki temel ögesi olan sevgi ve disiplinin verilme ölçüsü ve kararlılığı da çocuğun davranışlarını büyük ölçüde etkiler (Yazıcıoğlu, 2012, s. 77; Cırhinoğlu, 2001, s. 154-155). Aileleri demokratik ve eşitlikçi davranan çocuklar, aileleri çok disiplinli davranan çocuklara göre daha çok genel olarak hayatlarından okul hayatlarından memnun ve mutludurlar. İlginç olan ise gruplararası minnettarlık ortalamalarında en yüksek grubun koruyucu kuralları aile tutumunun çıkmasıdır. Çok disiplinli aile tutumundan farklı olarak çocuklar koruyucu/kuralları aile tutumundaki kuralların kendi iyilikleri için konulduğunu düşünen çocuklarda iyilik borcu olan minnettarlık daha çok hissedilmektedir. Bunun ne kadar sağlıklı bir minnettarlık anlayışı oluşturduğunu tespit içinde farklı araştırmaların yapılmasına ihtiyaç vardır. Örneğin bununla ilgili bir araştırmada Becker ve Smenner (1986, s. 540) çocukların kendiliğinden mi yoksa ebeveynlerinin varlığı ile mi “teşekkür ederim” ifadelerini kullanıp kullanmadıklarını incelemiş ve ancak % 37’sinin öğretmenleri, araştırmacılar ve bilmediği bir akran veya yetişkinden aldığı ödüller karşısında kendiliğinden teşekkür ettiğini tespit etmiştir.

Ailenin çocuklarına maddi imkân sağlama durumuna bakıldığında rahat harcama yapma imkânına sahip çocukların zor harcama yapan çocuklara göre hayatlarından daha çok memnun oldukları ve minnettarlık duydukları görülmektedir. Elbette tüm ebeveynler yiyecek, emniyet ve güvenlik sağlayarak çocukların en temel düzeydeki ihtiyaçlarını gidererek hayatta kalmasını sağlarlar (Buss, 2004). Fakat dar gelirli ailelerin çocuklarının minnettarlık düzeylerinin

düşük olmasını bu yaş grubu çocukların somut işlemler dönemi sonlarında olmalarından dolayı somut isteklerin karşılanmasını önemsemesine ve günümüz şartlarının çocukları istek ve ihtiyaçları arasındaki dengeyi bozmasına bağlamak mümkündür.

Ailenin maddi imkân sağlama durumunun özellikle çocukların sosyal işlevsellik düzeyinde farklılık oluşturduğu görülmektedir. Arkadaşlar, öğretmenler, okul ve akran grupları aidiyet, sevgi ile ilgili birçok ihtiyaca destek sağlarlar ki bunların sağlanması çocuklar için çok önemlidir. Doğru bir şükür ve minnettarlık duygusu ve tutumu kazanılmasında bu süreçlerin sağlıklı yaşanması, çocuğun mutluluk ve kişilik kazanımına büyük katkılar sunar. Fakat özellikle günümüzde istenilen davranışları yapmaları için aileler çocuklara maddi ödül vererek materyalist davranışları teşvik etmektedir.

Bütün bu sonuçlardan yola çıkarak denebilir ki çocukların, toplumsal kuralların mümkün olduğunca çoğunu yaşayarak öğrenebilecekleri ve yön bulabilecekleri birlikte yaşam ortamlarına ihtiyaçları vardır. Bu bulgular çocuklardaki minnettarlığı ve hayat memnuniyetine dair yaşantıların anlaşılmasıyla ilgili literatürdeki boşluğu doldurmaya yardımcı olması bakımından önemlidir. Çocuklar, toplumların geleceği açısından son derece önemli bireylerdir. Bowlby'ın (1999, s. 84) dediği gibi İyi bir anne ya da baba olmanın sırrı da bir çocuğun mutsuzluklarının hangilerinin engellenebilir, hangilerinin kaçınılmaz olduğunu birbirinden ayırabilmekten geçmektedir.

Kaynakça

- Adler, A. (2000). *Eğitimi Zor Çocukların Psikolojisi* (Y. Türkeli, Çev.). İstanbul: Kariyer Yayıncılık.
- Ayten, A., Göcen, G., Sevinç, K. ve Öztürk, E. E. (2012). Dini Başa Çıkma, Şükür ve Hayat Memnuniyeti İlişkisi. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 12(2), ss. 45-79.
- Armaner, N. (1981). Okulda Çocuğun Düşünce ve Davranışını Etkileyen Faktörler ve Rehberlik. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 24(1), 167-173.
- Bakırcıoğlu, R. (2002). *Çocuk Ruh Sağlığı ve Uyum Bozuklukları*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Balat, U. G. (2007). İlköğretime Başlayan Çocukların Anne Babalarının Çocuk Yetiştirme Tutumlarının Okul Öncesi Eğitimden Yararlanma Düzeylerine Göre İncelenmesi. *Eğitim ve Bilim*, 32(143), 89-99.
- Becker, J. A. ve Smenner, P. C. (1986). The spontaneous use of thank you by preschoolers as a function of sex, socioeconomic status, and listener status, *Language in Society*, 15(4), 537-545.

- Binbaşıoğlu, C. (1995). *Eğitim Psikolojisi*. Ankara: Yargıcı Matbaası.
- Bono, G. ve McCullough, M. E. (2006). Positive responses to benefit and harm: Bringing forgiveness and gratitude into cognitive psychotherapy, *Journal of Cognitive Psychotherapy: An International Quarterly*, 20(2), 147-158.
- Bono, G. ve Froh, J. J. (2009). Gratitude in schools: Benefits to students and schools. R. Gilman, E. Scott Huebner, and M. J. Furlong (Eds), *Handbook of Positive Psychology in Schools* (ss. 77 – 88) New York: Routledge.
- Büyüköztürk, Ş. (2008). *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı*. (9. Basım), Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Cirhinlioğlu, F. (2010). *Çocuk Gelişimi ve Ruh Sağlığı*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Cleaver, H., Walker, S., ve Meadows, P. (2004). Assessing children's needs and circumstances: the impact of the assessment framework. London: Jessica Kingsley Publishers.
- Çakın, M. N. (2005). *Çocuklar İçin Yaşam Kalitesi Ölçeği Geçerlik ve Güvenirlilik Çalışması*. Basılmamış Uzmanlık Tezi. KOÜTF, Kocaeli.
- Çiftçi, N. (2003). Kohlberg'in Bilişsel Ahlak Gelişimi Teorisi: Ahlak ve Demokrasi Eğitimi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1(1), 43-76.
- Demirel, S. ve Canat, S. (2004). Ankara'daki Beş Eğitim Kurumunda Kendini Yaralama Davranışı Üzerine Bir Çalışma. *Kriz Dergisi*, 12(3), 1-9.
- Diener, E. (1984). Subjective well-being. *Psychological Bulletin*, 93, 542-575.
- Diener, E., Emmons, R. A., Larsen, R. J. ve Griffin, S. (1985). The satisfaction with life scale. *Journal of Personality Assessment*, 49(1), 71-75.
- Diener, E. ve Diener, M. (1995). Cross-cultural correlates of life satisfaction and self-esteem. *Journal of Personality and Social Psychology*, 68, 653-663.
- Diener, E., Suh, E. M., Lucas, R. E. ve Smith, H. L. (1999). Subjective well-being: three decades of progress. *Psychological Bulletin*, 125(2), 276-302.
- Dost, M. T. (2007). Üniversite Öğrencilerinin Yaşam Doyumunun Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22(2), 132-143.
- Dunn, J. (2004). *Children's friendships: the beginnings of intimacy*. Malden, MA, Blackwell.
- Eiser, C. ve Morse, R. (2001). Quality-of-life measures in chronic diseases of childhood. *Health Technology Assess*, 5, 1-156.
- Emmons, R. A., ve Shelton, C. M. (2002). Gratitude and the science of positive psychology. C. R. Snyder & S. J. Lopez (Eds.), *Handbook of Positive Psychology* (ss. 459-471). London: Oxford University Press.
- Emmons, R. A., (2009). *Mutluluğun Anahtarı: Şükretmek -Teşekkür Ederim*, (N. Kül, Çev.). İstanbul: Doğan Kitap.

- Emmons, R. A. ve Crumpler, C. A. (2000). Gratitude as human strength appraising the evidence. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 19(1), 56-96.
- Emmons, R. A. ve Hill, J. (2001). *Words of gratitude -for mind, body, and soul-*. Pennsylvania: Templeton Foundation Press.
- Erikson, E. H. (1984). *İnsanın Sekiz Çağı*, (B. Üstün ve V. Şar, Çev.). Ankara: Birey-Toplum Yayınları.
- Eryılmaz, A. (2012). Ailede Mutluluk Faktörleri, M. Bahaddin Acat (Ed.), *Aile İçi Uyumlu Etkileşim* (ss. 88-110). Anadolu Üniversitesi Yayınları, <http://eogrenme.anadolu.edu.tr/eKitap/EVI201U.pdf>, 21.03.2013
- Froh, J. J., Miller, D. N. ve Snyder, S. F. (2007). Gratitude in children and adolescents: Development, assessment, and school-based intervention, *Reserching Practise*, 2(1), 1-13.
- Froh, J. J., Sefick, W. J. ve Emmons, R. A. (2008). Counting blessings in early adolescents: An experimental study of gratitude and subjective well-being, *Journal of School Psychology*, 46, 213-233.
- Geçtan, E. (1999). *İnsan Olmak*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Göcen, G. (2012). *Bir Değer Eğitimi Örneği Olarak Şükür Günlükleri*. II. Uluslararası Değerler ve Eğitimi Sempozyumunda (16-18 Kasım 2012, İstanbul) tebliğ olarak sunulmuş ve basılacak sempozyum bildirileri arasındadır.
- Göcen, G. (2014). *Pozitif Psikolojiden Din Psikolojisine Köprü Şükür*. İstanbul: Dem Yayınları.
- Haktanır, G. (2002). Okulöncesinden İlkokula Geçiş Etkileyen Bazı Faktörler. OMEP Avrupa Bölge Toplantısında Sunulan Bildiri, 25-27 Nisan 2002 Gotenburg/Sweden.
- Huebner, E. S., Gilman, R. ve Laughlin, J. E. (1999). A multimethod investigation of the multidimensionality of children's well-being reports: Discriminant validity of life satisfaction and self-esteem. *Social Indicators Research*, 46, 1-22.
- Kale, Ü., Çağdaş, A. ve Tepeli, K. (2013). Anne-Baba Eğitim Düzeyinin İlköğretim 1. Sınıf Öğrencilerinin Duyguları İfade Etme Becerilerine Etkisinin İncelenmesi. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 254-262.
- Karatzias, A., Papadioti-Athanasίου, V., Power, K. G., ve Swanson, V. (2001). Quality of school life: A cross - cultural study of Greek and Scottish secondary school pupils. *European Journal of Education*, 36(1), 201-230.
- Kaya, A. ve Siyez. D. M. (2008). Farklı Sosyometrik Statülerdeki İlköğretim Öğrencilerinin Yaşam Doyumu Düzeylerinin İncelenmesi. *Eurasian Journal of Educational Research*, 32, 69-82.
- Kernberg, O. F. (2005). Dini Tecrübe Üzerine Dini Perspektifler. (A. U. Mehmedoğlu, Çev.), *AÜİFD*, XLVI (1), 175-199.

- Klein, M. (1999). *Şükran ve Hased*. (O Koçak- Y. Erten, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Köknel, Ö. (2006). *Mutluluğun Kaynağı Ahlak ve Akıl*. Y. Mehmedoğlu, A.U. Mehmedoğlu (Ed), *Küreselleşme Ahlak ve Değerler* (ss.110-150). İstanbul: Lite-ra Yayıncılık.
- Kulaksızoğlu, A. (1998). *Ergenlik Psikolojisi*. İstanbul: Remzi Yayınevi.
- Maslow, A. (2001). *İnsan Olmanın Psikolojisi* (O. Gündüz, .Çev.). İstanbul: Kural Dışı Yayınları.
- McCullough, M. E. ve Emmons, R. A. (2003). Counting blessings versus burdens: an experimental investigation of gratitude and subjective well-bein. in daily life. *Journal of Personality and Social Psychology*, 84(2), 377-389.
- McCullough, M. E., Emmons, R. A., Kilpatric, S. D. ve Larson, D. B. (2001). Is gratitude a moral affect?, *Psychological Bulletin*, 127(2), 249-266.
- McCullough, M. E., Tsang, J. A. ve Emmons, R. A., (2002). The grateful disposition: A conceptual and empirical topography, *Journal of Personality and Social Psychology*, 82, 112–127.
- Memik, N. Ç., Ağaoğlu, B., Coşkun, A., Üneri, Ö. Ş. ve Karakaya, I. (2007). Çocuklar İçin Yaşam Kalitesi Ölçeğinin 13-18 Yaş Ergen Formunun Geçerlik ve Güvenilirliği. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 18(4), 353-363.
- Neto, F. (1993). The satisfaction with life scale: psychometrics properties in an adolescent sample. *Journal of Youth and Adolescence*, 22, 125–34
- Onur, B. (1995). *Gelişim Psikolojisi, Yetişkinlik, Yaşlılık, Ölüm*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Öy, B. (1995). Çocuk ve Ergenler De Depresyon Epidemiyolojisi Ve Risk Etkenleri. *Çocuk ve Ruh Sağlığı Dergisi*, 2(1), 40-45.
- Özben, Ş. ve Argun, Y. (2002). Sosyo Demografik Özelliklere Göre Üniversite Öğrencilerinin Yaratıcılık Düzeylerinin İncelenmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14, 8-18.
- Özen, Ö. (2005). *Ergenlerin Öznel İyi Oluş Düzeyleri*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Öztürk, A., (2012). Ailede Ebeveyn Çocuk Etkileşimi. B. Acat (Ed.). *Aile İçi Uyumlu Etkileşim* (ss.110-123). Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını No:1654, Eskişehir.
- Saatli, G., Baytur, H., Özyurt, B. ve diğerleri (2004). Manisa Kent Merkezi Okul Çocuklarında Yaşam Kalitesi ve Etkileyen Faktörlerin İncelenmesi. Sağlıkta Yaşam Kalitesi Sempozyumu, İzmir.
- Sarı, M. (2006). Okul Yaşam Kalitesi: Tanımı, Değişkenleri ve Ölçülmesi. *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 32(2), 139 – 151.
- Sayar, M, (2006). *Düşük Sosyo-Ekonomik Düzeyden Gelen Ergenlerin Algıladıkları Sosyal Destek İle Ruh Sağlıkları Arasındaki İlişki Üzerine Boylamsal Bir Çalışma*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- Sevinç, M. (2006). Evrensel ve Yerel Değerlerin Eğitime Yansımaları Y. Mehmedoğlu ve A. U. Mehmedoğlu (Ed.). *Küreselleşme Ahlak ve Değerler*, İstanbul: Litera Yayıncılık.
- Szcześniak, M., Falcinelli, M. ve Nieznańska A. A. (2010). Gratitude among preschool children, <http://www.inter-disciplinary.net/wp-content/uploads/2010/06/szczesniakpaper.pdf>.
- Şanlı, D. (2007). *Annelerin Çocuk Yetiştirme Tutumlarını Etkileyen Etmenlerin İncelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Taş, F. ve Yılmaz, H. B. (2008). Pediatrik Onkoloji Hastalarında Yaşam Kalitesi Kavramı. *Türk Onkoloji Dergisi*, 23(2), ss.104-107.
- Twenge, J. M., Campbell, W. K., ve Foster, C. A. (2003). Parenthood and marital satisfaction: A meta-analytic review. *Journal of Marriage and Family*, 65(3), 574-583.
- Ucur, Z. E. (2005). *Farklı Aile Tutumlarının Okulöncesi Dönem 5 Yaş Çocuklarının Bilişsel Performans Düzeylerine Etkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi, İstanbul.
- Üneri, Ö. (2005). *Çocuklar İçin Yaşam Kalitesi Ölçeği'nin 2-7 Yaşlarındaki Türk Çocuklarında Geçerlik ve Güvenilirliği*. Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, Kocaeli Üniversitesi Tıp Fakültesi.
- Üneri, Ö. ve Memik, N. Ç. (2007). Concept of quality of life in children and review inventories about quality of life, *Turkish Journal of Child and Adolescent Mental Health* 14(1), 48-56.
- Varni, J. W., Seid, M. ve Kurtin, P. S. (2001) The PedsQLTM 4.0: Reliability and validity of the Pediatric Quality of Life Inventory TM version 4.0 generic core scales in healthy and patient populations. *Med Care*, 39, 800-812.
- Varni, J. W., Seid, M. ve Rode, C. A. (1999) The PedsQL: measurement model for the Pediatric Quality of Life Inventory. *Med Care*, 37, 126-139.
- Yavuzer, H. (1999). *Anne baba ve çocuk*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yavuzer, H. (2005). *Çocuğu Tanımak ve Anlamak*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yazıcıoğlu, Y. (2012), Geliştirdikleri Tutum Tiplerine Göre Ebeveynler. M. Bahaddin Acat (Ed.), *Aile İçi Uyumlu Etkileşim* (ss. 64-88), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Yayan, E. H. ve Altun, E. (2013). Malatya İl Merkezinde İlköğretim 6., 7., ve 8. Sınıflarında Öğrenim Gören Öğrencilerin Yaşam Kalitesi ve Etkileyen Bazı Sosyo-Demografik Özelliklerin Belirlenmesi. *Cumhuriyet Hemşirelik Dergisi*, 2(2), 42-49.
- Yeter, S. T. (2010). *5-6 Yaş Grubu Çocuklarda Karşılaşılan Davranış Problemlerinin ve Annelerinin Çocuk Yetiştirme Tutumlarının İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu.
- Yörükoğlu, A. (1997), *Çocuk Ruh Sağlığı*. İstanbul: Nobel Yayıncılık.

In Age Group 11-12 Children's Gratitude and to Life Satisfaction Effecting Factors Relating Family*

Gülüşan GÖCEN**

Introduction

Childhood is the fastest stage of development in human life. It is of utmost importance for children that this stage or process to be passed in a healthy conditions and environments. Because childhood experiences would mark the later stages of life and it plays a critical role in leading people to happiness over *unhappiness* (Yörükoglu, 1997, p. 125; Eryılmaz, 2012, p. 95; Bakırcıoğlu, 2002). Therefore, the question that begs answer is: “*Who is the happy person/child?*”.

One of the most important elements for the happiness of the child is the family. The quality of the relationship that occurs between parents and children is the most decisive factor in the happiness of children (Twenge et al., 2003). Children observe feelings, thoughts, behavior, and attitude and behavior patterns in the family. Therefore, they explore the first feelings of gratitude, expressions and experiences in a family environment.

Infancy and childhood is one of the periods in which gratitude and appreciation is experienced in the most intense way as both subject and object (Cleaver, Walker & Meadows, 2004; Erikson, 1984; Cırhinoğlu, 2001, p. 8). Attitudes

* This paper was presented at the Congress of the International Association for the Psychology of Religion, (IAPR), 27–30 August 2013 Lausanne/Switzerland. In this article is based on a part of this paper.

** Assist. Prof. Dr., Istanbul University, Faculty of Theology, Department of Psychology of Religion
Address for correspondence: İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İskenderpaşa Mahallesi, Horhor Caddesi, Kavalalı Sokak No:1 A Blok 34091 Fatih - İstanbul

E-mail:gulusan.gocen@istanbul.edu.tr

of parents towards children affect children's personality and behavior in either positive or negative way (Start, 2007: 90; Yörükoğlu, 1997, p. 50-51; Yavuz, 1999, p. 26).

Gratitude can be considered as value, attitudes, cognition and personality style. Gratitude is the expression of an effective emotional state of a person and reflecting on his or her goodness. (Emmons & Hill, 2001; Emmons & Crumpler, 2000; Emmons & McCullough, 2003; Emmons, 2009). Parents love the caring is unconditional (Haktanır, 2002, p. 3). For this reason, the most accurate and rich manifestation of gratitude is in the unconditional love which is not only presented in rules yet through the logic (Ucar, 2005: 67; Cırhinoğlu, 2001, p. 155) that the parental attitudes assumed and which embed a greater potential of development. In "Too authoritarian" attitude of the parents the gratitude is expressed in more verbal way. Gratitude as experiential remains mostly superficial (Şanlı, 2007, p. 22; Kaya, 2010, p. 28).

Purpose of Study

This study aims to examine the influence of family-related factors (mother's and father's education level, family attitudes towards children and family expenditure status) on children's life satisfaction and their inclination towards. So, dose the problem stem from the question: "*Are familial factors and gender factors constituting significant differences on children's gratitude trends and life satisfaction?*". According to the hypothesis of the research the findings are as follows:

- (H_j) The difference in children's life satisfaction and gratitude depends on children's gender, parents' educational level and the family's spending level.
- (H_{1a}) The girls have more inclination to gratitude and life satisfaction than men.
- (H_{1b}) The increase in the educational level of mothers, increase the children's orientation towards gratitude and life satisfaction.
- (H_{1c}) when the father's education level increases, the orientation of children towards life satisfaction and gratitude increases, too.
- (H_{1d}) Life satisfaction and gratitude of the children shows a significant difference according the attitudes of the children's families. Children in families with democratic and egalitarian attitudes are more grateful and satisfied with life compared to children with too authoritarian families.

(H_{1e}) Spending situation of the family affects the life satisfaction and gratitude in children. Students who economically well off shows more gratitude and life satisfaction compared with less economically advantaged children.

Method

Participants

To test hypothesize a questionnaire which was applied to a sample of 134 children (59 males, 75 females). Their ages ranged from 11 years to 12 years with the mean age equal to 11 years and 8 months ($SD = .27$). Mostly, mother's education status was in secondary school (60 %) or high school (38 %) and mother's status education was in secondary school level (68.4 %) or high school level (% 25.7). When it comes to the father education status 56.6 % of the samples are at primary education level, 33.8 % of high school, while 3.7% are those who have received undergraduate education. In terms of the state of spending 8.8 % of families express economically *comfortable* situation, and the ones who express relatively less economically comfortable situation makes up about 48.5 %, while 39.7 % said they are only able to meet their basic needs. Finally, in terms of the family environment factor, the families who are "too authoritarian" represent the 11.8 %, the ones who define themselves as "free and convenient" represent 9.6 %; and the ones who define themselves as democratic and equitable represent 45.6 %; and those who are protective and normative make up 30.1 %.

Data Collection Tools

Gratitude Scale: The measure was developed by McCullough et al. (2002). It has six items that measure the four facets of the grateful disposition (i.e., intensity, frequency, span, and density). The Turkish adaptation of the GQ-6 was done by Göcen (2012). She revealed that the internal reliability coefficient of the Gratitude Scale (Cronbach alpha) was ($\alpha = .72$) and test-retest reliability was ($\alpha = .71$) in her study.

Pediatric Quality of Life Inventory for Children 13-18 Years Old: The Pediatric Quality of Life Inventory (PedsQL) is a modular instrument that measures health related quality of life, and investigates the physical and psychosocial functioning, unrelated to health, of children 2-18 years old (Varni and etc. 1999). The 23-item PedsQL Generic Core Scales were designed to measure the

core dimensions of health as delineated by the World Health Organization, as well as role (school) functioning. Cronbach's alpha coefficient, shows the scale of internal consistency which is ranging between (.80) and (.88). The Turkish validity and reliability study (PedsQL) which was translated into Turkish as "Quality of Life Scale for Children" was conducted by Üneri (2005) in the 2-7 age group and Çakın and Memik (2005) conducted it in the 8-18 age groups. The translated Cronbach's alpha values ranges between (.70) and (.89) and has an internal consistency and reliability with a high level.

There are the 4 multidimensional scales and 3 summary scores in this scale. Items are scored between 0-100. Scoring can be done in three areas. First, the scale total score (STC), the second as physical health total score (PHTS), the third as emotional (ES), social (SS), and school functioning (SFS), the total calculation of evaluating the items points of calculated psychosocial health total score (PHTS) (Varna et al. 2001). The higher the total score of PedsQL is, the higher health-related quality of life is (Varna et al. 2001).

Collecting and Analyzing Data

Firstly, permission was obtained from the parents of children for the collection of the data. Later, the children were informed about the research. In order to achieve the objectives of the study via the planned scales the participants were asked to be sincere in answering this test. First the Surveys were applied then data obtained was transferred to computer and finally statistical procedures were carried out. Nonparametric measurement which is in accordance with the nature of the data needed for the analysis of data Kruskal Wallis and Mann-Whitney U test was applied and when parametric measurements were needed *t*-test was applied.

Findings Results and Discussion

Among factors that have been empirically studied in gratitude gender has been the the most determinative factor. According to findings, girls scored higher in gratitude and total life satisfaction than boys. Furthermore except in the ratio of physical functioning, girls have higher scores in all factors of life satisfaction compared to the boys. In addition, the average of school satisfaction is higher in girls than boys. Additionally, the difference between two groups for total life satisfaction and other factors of life satisfaction did not reach the levels of sta-

tistical significance ($p > .005$). Also, this result indicated that there were gender differences in gratitude statuses and school functioning satisfaction, and this supports the hypothesis about gender influence on gratitude and life satisfaction statuses, and primarily school functioning satisfaction. The results from the relationship between gratitude and life satisfaction, lend only partial support to the hypotheses.

When the mother's and father's levels of education increase, the children's life satisfaction and gratitude are also increase. Especially, mothers with higher levels of education contribute to children's life satisfaction in a positive way. When Mother's education level increases, it is observed that children's life satisfaction scores also increase. It is seen that the children of mothers who graduated from high school, have higher life satisfaction compared to children who have elementary school graduate mothers ($t = -2.005$; $p < .047$). Children of High school graduate mothers has average gratitude and this is higher than the children of elementary school graduate mothers ($t = -2.722$; $p < .008$).

Father's level of education of children did not reveal a significant difference in the overall total score of life satisfaction. Yet the rise in the father's education level has an impact on a child's sense of gratitude. Considering the group's average scores, it was seen that when the father's education level decreases, the children's gratitude average also decreases.

In addition, the family spending power and the family attitude towards the child have an important impact on children's life satisfaction. Low socio-economic status families could be deprived of food, clothing and shelter and they have limited controls over financial resources. Naturally, this result may affect the levels of life satisfaction negatively. When the children of the families who have spending power compared to children with less economically advantageous families, the ones with families who are better off are found to be more satisfied with their lives and has stronger sense of gratitude. Of course, all parents want to ensure the survival of children by eliminating the need for the most basic level such as providing food, safety and security (Buss, 2004). The low level of gratitude in children of low-income families can be explained with the age group which is at the end of the Concrete Operational *Period*.

To give to children a sense of gratitude, correctly, the family's features are very pivotal and they play great role in child's happiness and personality development. But especially in our current day, families are encouraging children to display desired by providing them with physical rewards and this encourages a

materialistic behavior. Children need social habitat to interact with each other as possible and thus learn the social rules through living them. These findings are important to understand children's life satisfaction and sense of gratitude, and also to fill the gap in the literature relevant to understanding life satisfaction and the sense of gratitude of children.

Keywords- Children, Gratitude, Life satisfaction, Family, Satisfaction of school life